

เสริมคุณ คุณวรงค์

นักสะสมที่ไม่มีคำว่า 'ธรรมดา'

‘พระพุทธรูปแต่ละสมัย
ผ่านการปลุกเสกมาแล้ว
ทำให้รู้สึกสงบนิ่งเย็น
เวลาที่ได้เห็น’

คุณเสริมคุณ คุณวรงค์กับผลงานของคุณบนทิวรรณ จันทนพะสน์ ยี่อ ‘อัปนาสมาธิ’ ในเนื้อหา ‘ความว่าง’

บุคลิกที่มีชื่อเสียงและมีชื่อเสียงที่สุดในงานศิลปะแกลเลอรี และผู้ก่อตั้งศูนย์ประติมากรรมกรุงเทพ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมงานศิลปะของศิลปินไทยมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย นอกจากนั้นยังเป็นช่างภาพที่ถ่ายรูปแนวศิลปะเพื่อจัดงานแสดงทุก 2 ปี ไม่ว่าเขาจะจับงานใดเขาจะทำเต็มที่มาก อย่างที่เขาให้คำจำกัดความเองว่า ‘บ้าคลั่ง’

วันนี้เรามาเยือนเขาในฐานะนักสะสมพระพุทธรูปที่มีคุณค่าประเมินไม่ได้ตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงสมัยปัจจุบัน พระพุทธรูปทั้งหมดจัดวางไว้ในห้องปิดมิดชิดที่ต้องเดินลงไปตามบันไดแคบๆ มีไฟฉายเป็นแสงสว่างนำทางประหนึ่งเดินลงไปยังกรุสมบัติที่ฝังไว้ใต้ดินเมื่อลงไปถึงก็ได้พบกับพระพุทธรูปจำนวนสิบกว่าองค์ที่ตั้งอยู่บนแท่นและมีการจัดไฟส่องสว่างลงมาอย่างองค์พระอย่างงดงาม

คุณเสริมคุณเริ่มสะสมพระพุทธรูปมาได้ 10 กว่าปี

แล้ว “พระองค์แรกที่ได้มาคือสมัยอยุธยาทรงเครื่องน้อย ที่ขายอยู่นครสวรรค์เห็นว่าผมสนใจพระก็เอามาให้ ผมก็เอามาตั้งที่ประตู เปิดเข้าบ้านก็ให้ทุกวันแล้วรู้สึกดี พอมาทำศูนย์ประติมากรรมกรุงเทพในช่วงแรกยังไม่มีพระก็คิดว่าเหมือนกับชาติประวัติศาสตร์ช่วงแรกของประติมากรรมสยาม ซึ่งมีทั้งเครื่องปั้นดินเผา สุโขทัยและbronze แต่ที่รักษาคือเนื่องมายาวนานคือพระพุทธรูป เป็นประติมากรรมที่ได้รับการสืบทอดมาและมีมือของเราไม่ว่าจะเป็นด้านความงามหรือเทคนิคการหล่อก็ล้ำเลิศมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย”

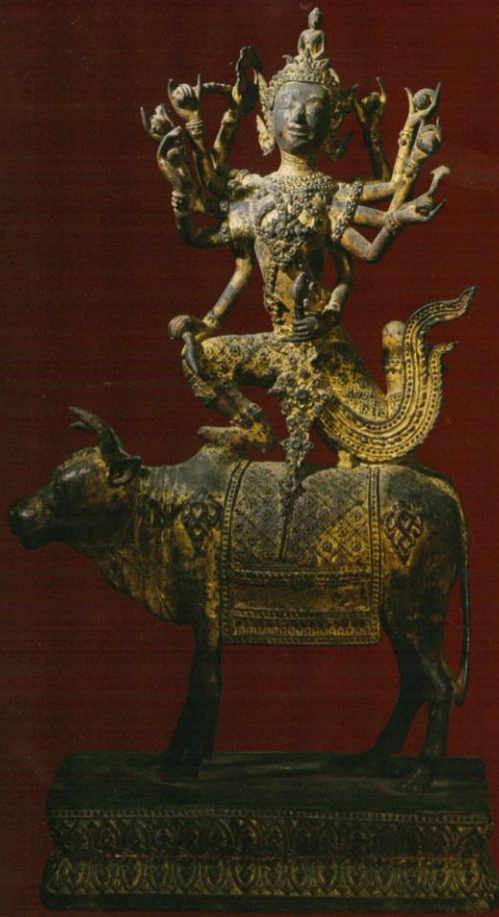
เริ่มต้นอย่างไรระบบ

“ตอนที่ผมชวนขวัญที่จะสะสมพระพุทธรูปก็ถามตัวเองว่ามีความรู้พอที่จะไปตัดสินใจในการสะสมไหม ก็คล้ายๆ กับการสะสมประติมากรรมที่ต้องศึกษาหาความรู้ก่อน ผมจึงได้เรียนเชิญท่านอาจารย์จาก

ม.ศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณวัตถุจากกรมศิลปากร และอาจารย์จากจุฬาฯ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านลักษณะพระพุทธรูป และนักวิทยาศาสตร์จากกรมศิลปากรมาทางด้านวิทยาศาสตร์เพื่อจะทำการดูแลชิ้นนี้ ผมพยายามรอบคอบที่สุดเพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาที่ถูกต้อง

“ตอนนั้นต้องไปดูทั้งไพรเวทคอลเลกชัน พิพิธภัณฑ์พระ ร้านค้าที่ให้เข้าพระ และศึกษาด้วยว่าพระเป็นอย่างไร อะไรคือความอะไรคือไม่งาม สุนทรียภาพอยู่ตรงไหน เราไม่ได้เก็บของเก่าอย่างเดี๋ยวแต่เก็บของสวย ถ้าเป็นพระพุทธรูปที่มีสมัยก็ต้องถูกสมัยด้วย ต้องเก่าด้วย ฉะนั้นก็ต้องเลือกมาก”

เขาพามาเยือนอยู่หน้าพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในห้องนั้นทั้งตามละเอียดอ่อนมาก “พระพุทธรูปสุโขทัยเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์และบางมาก ทำให้พระสุโขทัยจำนวน ▶

พระพุทธรูปปางโปรดพกาพรหม ศิลปะ:
รัตนโกสินทร์ราวพุทธศตวรรษที่ 23 - 24
พระพุทธรูปปางประทับเหนือเศียรของ
พกาพรหมที่ประทับอยู่บนหลังพระโค ซึ่ง
ปรากฏใน "พกาพรหมสูตร" ที่กล่าวถึง
พระพุทธรูปองค์นี้คือการจะแสดงธรรมโปรด
พกาพรหมที่มีคำที่ผิดไปเรื่องต่างๆอย่าง
ต้องเปลี่ยนไปตามอำนาจแห่งกรรม
พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรด
แต่พกาพรหมยังไม่ยอมรับ จึงแสดง
ปาฏิหาริย์แข่งกับโดยการซ่อนหา
พกาพรหมซ่อน ณ ที่ใด พระพุทธรูป
ก็ทรงหาพบหมด พระพุทธรูปองค์นี้แสดง
ปาฏิหาริย์และซ่อนแบบเศียรของพกาพรหม
พกาพรหมหาไม่พบจึงยอมแพ้และยอมฟัง
ธรรมของพระพุทธรูป

พระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะ:สุโขทัยราว
พุทธศตวรรษที่ 19 - 20 จัดสมาธิราบ ประทับ
บนฐานหน้ากระดานเกลี้ยง พระพักตร์รูปไข่
ขมวดพระเกศาด้วยห่วงเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว
พระขนงโค้ง พระเบรศเหลี่ยมสองคำ พระนาสิก
โด่งและงุ้ม พระโอษฐ์เล็ก เส้นขอบพระโอษฐ์โค้ง
คล้ายคลื่น พระวรกายขอบบาง พระอังสาใหญ่
ขึ้นพระองค์เล็ก สันมาทิวาลงมาจรดพระนาภี
ปลายทิวากันหลายชั้น นิ้วพระหัตถ์เรียวยาว
ปลายนิ้วพระหัตถ์ถึงข้อมือไม่เสมอกัน
ลักษณะดังกล่าวจัดเป็นพระพุทธรูปแบบสุโขทัย
หมวดใหญ่ ซึ่งเป็นหมวดที่พบว่ามีค่านิยม
สร้างอย่างมากในสมัยสุโขทัยช่วง
พุทธศตวรรษที่ 20

พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ศิลปะอยุธยาตอนกลาง
ราวพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 ทรงยืน ยกพระหัตถ์
ขวาแสดงปางประทานอภัยตามญาติ พระหัตถ์ซ้าย
คดลงตรงๆ เครื่องทรงมีเฉพาะมงกุฎที่มีกระจับปี่
และมีส่วนยอดแหลม ทำเป็นชั้นๆ และมีลูกทูล ไม่มี
กรองคอและเครื่องทรงอื่นๆ บ่วงผ้ามีรัดประคดและ
ผ้าจับหน้านาง พระพักตร์เป็นแบบพระพุทธรูปสมัย
อยุธยา ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย คือมีพระพักตร์
รูปไข่ พระขนงโค้ง พระเบรศปัด เหลือบต่ำลง
พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระพักตร์คดโค้งและ
เครื่องขมับ เป็นพระพุทธรูปที่พบมากในสมัยอยุธยา
ตอนกลางราวพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 ได้รับอิทธิพล
มาจากพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย สังเกตได้จาก
พระพักตร์และมงกุฎ ที่มีลักษณะคล้ายกับมงกุฎ
ของเทวรูปในสมัยสุโขทัย

ไม่น้อยที่ระหัดขันธ์เพราะความบาง การหล่อบาง
ต้องใช้เทคนิคสูงมากแต่ทำให้เกิดความละเอียดอ่อน
ถ้าเทียบกับสมัยรัตนโกสินทร์ที่ผ่านมากว่า 700 ปี
เทคนิคสมัยสุโขทัยกลับสูงกว่าสมัยรัตนโกสินทร์มาก
เพราะในช่วงแรกๆ ยังอยู่ในช่วงที่บ้านเมืองยังฟื้นตัว
ไม่ดี การผสมโลหะ สัดส่วนส่วนใหญ่เป็นทองเหลือง
มาก มีความละเอียดอ่อนน้อย น้ำหนักมาก อุณหภูมิ
การหล่อไม่ค่อยถึง ดินจึงเป็นสีแดง แต่ดินสุโขทัยข้าง
ในเป็นสีดำ ขณะที่อยุธยาเป็นอาณาจักรแรกจึงเต็มไปด้วย
ด้วยการรบบพุ่งแก่งแย่ง พระสมัยอยุธยาจึงมีใบหน้า
เป็นนักรบมากกว่า ไม่ใช่อยู่นอกมณฑลเหมือนสมัย
สุโขทัยที่จะยิ้มแล้วมองลงมาที่เราด้วยสายตาที่มี
เมตตา ไม่มีกิเลส ไม่อวดแหวง พระเหล่านี้อาจจะอยู่ใน
บ้านของขุนนางเสนาบดี ด้วยขนาดกะทัดรัด ไม่ใหญ่
มากและสะสมสืบทอดกันมาเป็นเครื่องบูชาในหอพระ
ภายในบ้าน"

สิ่งที่ได้จากการสะสมพระพุทธรูป

"สุนทรีภาพของพระพุทธรูปแต่ละสมัยมีลักษณะ
เฉพาะ เหมือนกับศิลปะโบราณหรือมีพุทธคุณ ผ่าน
การปลูกเสกมาแล้ว ผ่านสมัย ผ่านเวลา และศรัทธา
ทำให้รู้สึกสงบนิ่งเย็นเวลาที่ได้เห็น บางทีผมก็ไปนั่งใน
ห้องนั้นเงียบๆ เอยๆ ลึก 15 นาที ก็รู้สึกดี บางทีก็ไปนั่ง
คิดอะไรในห้องนั้น ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้ผมถ่ายรูป
ขึ้นมาชุดหนึ่งชื่อ Buddha Image Talks พระพุทธรูปพูด
เป็นเสียงออกมาไม่ได้ แต่ท่านพูดกับเรา สื่อกับเราได้
ทำให้เราสงบและมีสติ ให้เราระลึกถึงเรื่องการกำหนด
ลมหายใจ และสิ่งที่พื้นฐานของพระพุทธศาสนา"

สมบัติส่งต่อไปยังรุ่นต่อไป

การสะสมงานศิลปะจนเป็นคอลเลกชันใหญ่มากใน
ศูนย์ประวัติศาสตร์กรุงเทพมหานครมีการดูรักษาเป็นอย่างดี
ซึ่งต้องใช้ทั้งกำลังเงินและกำลังคนมากเพื่อมอบให้เป็น

สมบัติส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไป

"เท่าที่ผมศึกษาประวัติศาสตร์มา คอลเลกชัน
ใหญ่ๆ อย่างเมดิซก็ไม่ได้เป็นของตระกูลเมดิซแล้ว ซึ่ง
ก็ไม่ได้นานมาก เพราะมันรักษาไว้ยาก อาจจะเพราะ
ใช้เงินสูงด้วย และพอเวลาผ่านไป เจเนอเรชันคน
เปลี่ยน อาจจะมีความคิดต่อศิลปะนั้นไม่เหมือนกัน
อาจจะขายเป็นเงินหรือเอาเงินไปสร้างอย่างอื่นก็เป็น
ไปได้ ผมก็เลยคิดว่าวิธีที่จะยั่งยืน คือสร้างบ้านให้
ตัวเองอยู่ และในบ้านก็มีพิพิธภัณฑ์ และงานที่เรา
สะสมเข้าไปไว้ในบ้านให้มากที่สุด

"งานศิลปะแต่ละชิ้นผมทำทะเบียนบันทึกไว้ว่าเรามี
ศิลปะสมบัตินี้อยู่ ถ้าของโดนขโมยแล้วเอาไปขายต่อ
คนนั้นมีความผิดทันที เพราะมันบันทึกไว้ว่าอยู่กับคนนี้
ตามกฎหมาย"

H

PHOTOS: วราวุฒิ ชัยกิตติธรรม

พระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย ศิลปะทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 พระพุทธรูป ทรงยืนตรง (สมถิภค) แสดงปางประทานอภัย (อภยมุทรา) ด้วยพระหัตถ์ขวา พระหัตถ์ซ้าย ยกทงายขึ้น คล้ายคลึงกับการจันชายจีวรของ พระพุทธรูปศิลปะอมราวดีในอินเดีย พระวรกาย เรียวบาง อุษณิยะเป็นค้อมคล้ายดอกบัวตูม พระเศวตมณฑเล็ก ลักษณะพระพักตร์แตกต่าง จากชาวอินเดียอย่างชัดเจน และมีลักษณะคล้าย ใบหน้าของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม พระนลาฏกว้าง กรองจีวรห่มคลุมบางแบบพระวรกายคล้ายฟ้า เบิกน้ำ จึงสามารถสังเกตเห็นพระนาภี พระอุระ รวมทั้งขอบสรวง ซึ่งปรากฏบริเวณบนพระองค์

พระพุทธรูปทรงเครื่อง ทรงยืนแสดงปางประทาน อภัยทั้งสองพระหัตถ์ หรือปางห้ามสมุทร ศิลปะ ลพบุรีราวพุทธศตวรรษที่ 18 พระพักตร์รูปสี่เหลี่ยม พระศอกเป็นขมวดกลมขนาดเล็ก พระขนงต่อกัน เป็นปีกกา สายพระเนตรทอดตรง พระนาสิกและ พระโอษฐ์กว้าง พระกรรณยาว เครื่องทรงประกอบ ด้วยสิริรากรนักรงทรวงขนาดเล็กประดับเหนือ พระเศียร กรองคอประดับเพชรพลอยปลายแหลม นิลงที่พระอุระ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของศิลปะเขมร สมัยเมืองพระนครตอนปลาย กรองจีวรห่มคลุม ตกลงสองข้างพระวรกายในระดับพระขมวด ปรากฏ รัตพระองค์ประดับเพชรพลอย คาดกับสรวงและ จีบเป็นชายผ้าหน้าบางตกลงมาระหว่างพระเพลา ทรงยืนบนฐานสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ลักษณะทาง ศิลปะกรรมสามารถเปรียบเทียบได้กับศิลปะบาเยน ของเขมร

พระพุทธรูปทรงเครื่อง ทรงยืนแสดงปาง ประทานอภัยทั้งสองพระหัตถ์ หรือปางห้าม สมุทร ศิลปะลพบุรีราวพุทธศตวรรษที่ 17 พระพุทธรูปทรงเครื่องทรงยืนยกพระหัตถ์ขึ้น เรียกในอินเดียหลังว่าปางห้ามสมุทร แบบอย่าง ศิลปะแบบนครวัดของศิลปะเขมร เป็น พระพุทธรูปทรงเครื่อง ประกอบด้วย เกร็ด และมงกุฎทรงกรวย มีกรองศอ และผ้าบัง มีผ้าจับหน้าบางประดับเครื่องทรง มีเข็มขัด ที่เป็นเครื่องทรงเรียกว่าเข็มขัดเพชรพลอย มีหัวเข็มขัดคล้ายประดับอัญมณี มีสายตั้งตั้ง ห้อยลงมาเป็นแถว ทั้งลักษณะทำขึ้น การยก พระหัตถ์ทั้งสองข้างออกมาแสดงปางประทาน อภัย และการประดับเครื่องทรงเปรียบเทียบกับ ได้กับพระพุทธรูปทรงเครื่องในศิลปะเขมรแบบ สมัยนครวัด

พระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร ทรงเครื่องคั่นอย่างพระมหาจักรพรรดิ ศิลปะอยุธยาตอนปลายหรือรัตนโกสินทร์ตอนต้นราวพุทธศตวรรษที่ 23 - 24 ทรงเครื่องใหญ่ ประกอบด้วยพระมหามงกุฏ กุณฑล กรองคอ กับกรวอ เข็มขัดเพชรพลอย ชายไหว ชายแครง พระร่ามรงค์ ท้องพระกร ท้องพระบาท ฉลองพระบาทเชิงงอน เป็นต้น การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่เป็นรูปแบบที่พบแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 3

พระพุทธรูปปางมารวิชัย ทรงเครื่องคั่นอย่างพระมหาจักรพรรดิ ศิลปะรัตนโกสินทร์ราวพุทธศตวรรษที่ 23 - 24 ประทับเหนือฐานนาคสูง ทรงเครื่องใหญ่ ประกอบด้วยพระมหามงกุฏ กุณฑล กรองเจียรกร กรองคอ กับกรวอ อินทรูป ท้องพระกร ท้องพระบาท เป็นต้น การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่เป็นรูปแบบที่พบแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย สำหรับพระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะคล้ายพระพุทธรูปที่นิยมสร้างในรัชกาลที่ 3 แต่มีการประดับตกแต่งเครื่องทรงมากขึ้น โดยเฉพาะลวดลายที่ฐานเป็นลายเถาพุ่ม ซึ่งเป็นศิลปะที่เข้ามาหลังรัชกาลที่ 3 แล้วอาจสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 5

พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ปางประธานอภัย (ห้ามญาติ) ศิลปะสมัยอยุธยาตอนกลาง อยุธยาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 22 พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยคือพระพุทธรูปที่มีเครื่องทรงเพียงเล็กน้อย ประกอบด้วยมงกุฏ กุณฑล กรองคอ พาหุรัด และกับกรวอ ลักษณะทางพุทธศิลป์ที่แสดงให้เห็นถึงศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนกลาง ได้แก่ พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโค้ง มีส่วนระหว่างเส้นพระขนงและเปลือกพระเนตร ข้างเป็นแผ่น พระเนตรเรียว พระนาสิกโค้ง แยมพระโอษฐ์เล็กน้อย มงกุฎมียอดทรงสูง และทำเป็นปล้องๆ เรียกว่า กรันทรงกฏ (แบบสิงคา) มงกุฎและกรองคอประดับลวดลายประเภทลายดอกสี่กลีบและลายก้านขด จากรูปแบบพระพุทธรูปและเครื่องทรงแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางด้านรูปแบบศิลปะที่รับมาจากศิลปะสุโขทัยและศิลปะล้านนา